

CERKVENA UPRAVA ZAGREBSKE ŠKOFIJE V PREKMURJU IN NJEN VPLIV NA PREKMURJE

ZAGREB DIOCESAN ADMINISTRATION IN PREKMURJE AND ITS IMPACT ON THE REGION

Mr. sc. Franc KUZMIČ

Pokrajinski muzej

Murska Sobota

Priljeno: 3. 4. 2004.

Prihvaćeno: 10. 5. 2004.

Rad ima dvije pozitivne recenzije

UDK/UDC 262.3 (497.5 Zagreb) (091)

Stručni rad

Professional paper

Povzetek

Okoli leta 1094 je madžarski kralj Ladislav, torej po zasedbi Slavonije, ustanovil za novo priključene dežele novo škofijo v Zagrebu. Tej je pripadalo prav tako ozemlje današnjega Prekmurja in do nedavnega tudi Podravina.

Leta 998 je bila ustanovljena györska škofija, kateri je bila podrejena Železna županija (Vas). Toda ta županija si je lastila celotno Prekmurje, zato je prihajalo z zagrebško škofijo do sporov. Leta 1176 je bil glede tega celo cerkveni zbor v Györu, kjer so bili poleg györskega škofa Mikulina (Miculinus) in zagrebškega škofa Prodana prisotni še drugi odgovorni možje s posameznih področij.

Tudi Veszprem si je prizadeval izriniti zagrebško škofijo iz zalske županije. Ko so se razmere naposled umirile, je začel leta 1740 vespremski škof Martin Biro zahtevati nazaj svojo jurisdikcijo nad celotno zalsko županijo. Vključil je tudi župnije v Prekmurju in Medžimurju, skupaj 50 župnij.

Ta prerokanja so trajala več kot 20 let in vmes je posegla tudi civilna oblast, kajti zadevo so sporočili celo sami cesarici Mariji Tereziji. Zagrebško škofijo so obtoževali določenih pomanjkljivosti.

Rezultat vsega tega je bil, da je cesarica Marija Terezija ustanovila leta 1777 v Sombotelu novo škofijo. Za nastanek škofije glavni razlog ni bil samo to, ampak tudi dokaj močan protestantizem na ozemlju, ki ga je pokrivala sombotelska škofija, kakor tudi vznik protestantske književne tvornosti med prekmurskimi Slovenci.

Iz zagrebške škofije je bilo leta 1777 priključenih k sombotelski škofiji 16 župnij, od tega 11 na Madžarskem in 5 v dolnjem Prekmurju.

V zapisnikih zagrebške škofije se za ozemlje Prekmurja uporablja izraz »districtus Transmuranus« in iz tega tudi pozneje ime za Prekmurje.

Turniški župniki so imeli v času, ko so pripadali pod zagrebško škofijo, odlične in odgovorne položaje.

Zasluga zagrebškega škofa Simona Bratulića je, da so prišli leta 1606 v Zagreb jezuiti in nato 1608. na povabilo Krištofa Bánffyja tudi v Lendavo. Jezuitski misijoni so bili na Bánffyjevem ozemlju v letih 1609 - 1619 v prvi vrsti »ljudski misijoni«, saj so šli

misijonarji v razne vasi in za leto 1612 imamo podatek, da sta dva misijonarja »vztrajno obiskovala« 40 vasi.

Zagrebska škofija je obnovila svojo upravo v prekmurskem distriktu šele malo pred letom 1693, in sicer po izgonu Turkov iz Velike Kaniže. Ker je posegla celo na področje vespremske škofije, čeprav le manjšega ozemlja, je nastal s tem spet medškofijski mejni spor.

Zagrebska škofija je skrbela za svoje župnije v Prekmurju tudi z dobrimi duhovniki, ki so bili pravi dušni pastirji. Da to drži, lahko podkrepimo, da je györska škofija v 17. stol. izvedla le eno vizitacijo svojih cerkva (1697/1698), medtem ko je zagrebska škofija v istem stoletju izvedla v dolnjem Prekmurju devet vizitacij svojih župnij. Iz vizitacijskih zapisnikov zagrebske škofije vidimo tudi, kako se je ta škofija zanimala in skrbela za versko življenje tako duhovnikov kot vernikov.

Iz statistike je še razvidno, da je bila v župnijah zagrebske škofije ohranjena katoliška vera zelo solidno, medtem ko v györski ne.

Gotovo pa so imeli duhovniki knjige, bodisi v latinščini ali katerem drugem jeziku, tudi v hrvaščini, saj je za to govorno področje do takrat izšlo kar precej temeljnih knjižnih del.

Če skrbno preučimo delovanje zagrebske škofije na ozemlju današnjega Prekmurja, ugotovimo, da je ta škofija v primerjavi z drugimi škofijami dobro skrbela tudi za to območje, predvsem v duhovnem pogledu.

Ključne riječi: škofija, Prekmurje, Zagrebska škofija, cerkvena uprava

Key words: diocese, Prekmurje, Zagreb diocese, church administration

OKVIRNI PREGLED CERKVENE UPRAVE

Reka Drava je bila ena od mej na severovzhodu zagrebske škofije, ustanovljene leta 1094. Tej škofiji je do nedavnega pripadala tudi Podravina, kakor tudi Prekmurje, in sicer do leta 1777, ko je bila na novo ustanovljena škofija v Sombotelu.

Salzburški nadškof je za področje severno od Drave sedanje mariborske škofije uporabljal pomožnega škofa ("karantanskega korepiskopa"), ki je vodil misijonsko delo in cerkveno upravo v Karantaniji in Spodnji Panoniji. To je bilo od leta 798 dalje. Za Slovence sta skrbela med leti 798 - 850 pokrajinska škofa Teodorik in Oton. Nadaljevalo se je v letih 874 - 923, ko so bili sledili še drugi korepiskopi.

Sicer za karantanskega pokrajinskega škofa Otona pred letom 850 Spodnja Panonija ni bila v njegovi oblasti, ampak je bila neposredno podrejena Salzburgu in nadškofova desna roka je bil prvi duhovnik v Blatogradu. Kot nadduhovnik ali višji duhovnik je vodil dušnopastirsko službo in opravljal službo predstojnika nad ostalimi duhovniki.

S prihodom bratov Cirila in Metoda, ki sta s svojim misijonskim delom kaj hitro osvojila panonske Slovence, je Metodova škofija, cerkvena uprava, zajemala tudi ozemlje ob reki Muri.

Prekmurje je prišlo pod madžarsko cerkveno upravo po ustanovitvi zahodnih madžarskih škofij, györske (okrog 998) in vespremske (1002). Seveda pa takoj po ustanovitvi teh dveh škofij ni prišlo takoj do podreditve prekmurskega ozemlja.

Prekmurje naj bi bilo vključeno v madžarsko civilno in cerkveno upravo po tistem, ko so Madžari okoli leta 1090 zasedli Slavonijo. To naj bi bilo v času madžarskega kralja sv. Ladislava

(1075-1094), saj je v obdobju 955 - 1075 ozemlje Prekmurja spet upravljala salzburška nadškofija.

Okoli leta 1094 je madžarski kralj Ladislav, torej po zasedbi Slavonije, ustanovil za novo priključene dežele novo škofijo v Zagrebu.

Pri organizaciji civilne uprave je bilo Prekmurje razdeljeno med dve županiji. Gornji del je pripadal k županiji Vas s sedežem v Vasváru (Ferrum Castrum), dolnji del pa k županiji Zala s sedežem v Zalavaru (nekdanjem Blatogradu). Glede tega so nastala tudi trenja okrog škofijske meje.

Leta 998 je bila ustanovljena györska škofija, kateri je bila podrejena Železna županija (Vas). Toda ta županija si je lastila celotno Prekmurje, zato je prihajalo z zagrebško škofijo, ustanovljeno sicer slabih sto let pozneje, glede tega do sporov. Leta 1176 je bil celo cerkveni zbor v Györu; poleg györskega škofa Mikulina (Miculinus) in zagrebškega škofa Prodana so bili prisotni še drugi s posameznih področij odgovorni možje.

Tudi Veszprem si je prizadeval izriniti zagrebško škofijo iz zalske županije, v naši obravnavani temi iz dolnjega Prekmurja, kakor tudi župnije v beksinskem arhidiakonatu.

Prvi znani spor je bil obravnavan leta 1249. Razsodniki so določili za mejo reko Muro. Ker pa je Zagreb pred tem letom upravljal ozemlje Prekmurja, ta razsodba ni obveljala. Tako je zagrebška škofija spet pobirala desetino, vsaj od leta 1256, tudi v beksinskem arhidiakonatu.

Lendavski Banffyji so se hoteli s svojimi župnijami izločiti od zagrebške škofije in se priključiti vesprenski. V spor je leta 1398 posegel sam madžarski kralj Sigismund in Banffyjem strogo naročil, naj župnike ponovno prisilijo k pokorščini.

Nekateri so prepričani, da so bile te župnije že pomadžarjene, zato so se čutile bolj doma na madžarskem upravnem ozemlju.

Sicer se je vesprenska škofija ves čas, vse do razpada avstroogrške monarhije, borila za ozemlje beksinskega arhidiakonata. Kajti po porazu Turkov pri Dunaju (1683) je ostal velik del vesprenske škofije še dolgo pod turško zasedbo. V tem času je namreč v teh krajih vzpostavila zagrebška škofija svojo cerkveno upravo. Ko so se razmere naposled umirile, je leta 1740 začel vesprenski škof Martin Biro zahtevati nazaj svojo jurisdikcijo nad celotno zalsko županijo. Vključil je tudi župnije v Prekmurju¹ in Medžimurju, skupaj 50 župnij.

To je trajalo več kot 20 let in vmes je posegla tudi civilna oblast, saj so zadevo sporočili celo sami cesarici Mariji Tereziji. Zagrebško škofijo so obtoževali zaradi pomanjkljivosti.²

Rezultat vsega tega je bil, da je cesarica Marija Terezija ustanovila v Sombotelu leta 1777 novo škofijo. Za nastanek škofije ni bil glavni razlog samo to, ampak tudi dokaj močen protestantizem na ozemlju, ki ga je pokrivala sombotelska škofija, kakor tudi vznik protestantske književne tvornosti med prekmurskimi Slovenci,³ posebno veroučne knjige in nezazadnje prevod Nove zaveze (1771), po katerem so začeli posegati tudi katoliški duhovniki za pripravo verskih obredov.

Iz zagrebške škofije je bilo priključeno k novo ustanovljeni sombotelski škofiji 16 župnij, od tega 11 na Madžarskem in 5 v dolnjem Prekmurju.

Še naprej pa je trajala borba za Medžimurje. Grof Jurij Festetics je namreč leta 1793 poslal s sestanka letne skupščine madžarskemu primasu Jožefu Batthyányju vlogo s prošnjo, da Medžimurje, ki je seveda pripadalo k zagrebški škofiji, priključi k sombotelski škofiji.

¹ To so bile župnije: Lendava, Turnišče, Bogojina in Dobrovnik

² O pomanjkljivostih so razpravljali na letnih skupščinah v letih 1756, 1757, 1760, 1762.

³ Protestanti so izdali prevod Luthrovega Malega katekizma (1715), Red zveličanstva (1747), več učbenikov, prevod Novega zakona (1771).

Dio crkve s gotičkim svetištem - župna crkva Uznesenja Blažene Djevice Marije u Turnišću iz sredine 13. stoljeća

Zadeva pa ni ostala pozabljena. Še leta 1828 je zadevo o priključitvi Madžimurja k sombotelski škofiji sprožil sombotelski škof Andrej Böle.

Leta 1852 je bila zagrebška škofija povzdignjena v nadškofijo in zdaj je bilo še težje uresničiti omenjene zahteve.

Leta 1891 so madžarski vladi in skupščini spet poslali dopis z zahtevo o priključitvi medžimurskih župnij k sombotelski škofiji. Zadeva se je ponovila še v letih 1901, 1904, 1911 in 1917.

V zapisnikih zagrebške škofije se za ozemlje Prekmurja uporablja izraz »districtus Transmuranus« in iz tega tudi pozneje ime za Prekmurje.

Nekateri pripisujejo pojav in ukoreninjenost protestantizma v Prekmurju že v prvi polovici 16. stol. slabemu verskemu stanju in sporom, tako györske kot zagrebške škofije. Proti koncu 16. stol. je bilo ozemlje celotnega Prekmurja že protestantsko, kjer sta bili tvorni dve veji protestantizma: luteranska in reformirana (kalvinska).

Protestanti so obdržali cerkveno upravo na posestvu lendavskih Banffyjev vse do prestopa Krištofa Banffyja nazaj v katoliško vero, kar se je zgodilo leta 1608, gornji del Prekmurja pa postane skoraj v celoti nazaj katoliški okrog leta 1672. Nad večino cerkva v soboški dekaniji je

imela patronat rodbina Szechy, Sara Draškovič in njen sin Jurij pa sta protestantom odvzela cerkve.

Leta 1698 je bila že ponovno katoliška vizitacija župnij v soboški dekaniji, ki jih je po ukazu györskega škofa vizitiral Štefan Kazo. Še naprej so ostale v rokah protestantov tri župnije, in sicer pri Sv. Benediktu (Kančevci), v Gornjih Petrovcih (Nedela) in na Hodošu ter kalvinska župnija v Domanjševcih.

Zakon iz let 1681 in 1687 je zahteval, da morajo protestanti vrniti katoliške cerkve, a se to v štirih omenjenih primerih v Prekmurju ni zgodilo, pa tudi sam vizitator Kazo ni nič ukrenil, le na koncu vizitacijskega zapisnika je napisal opombo: »V tem distriktu⁴ sta pravzaprav dve župniji nekatališki, namreč: hrib Sv. Benedikta in hrib Sv. Trojice.

DUHOVNIKI

Turniška pražupnija je bila sprva teritorialno dokaj obsežna, zato je imel župnik že v srednjem veku kaplana. V novem veku so bili pogosto kaplani redovniki, največkrat frančiškani iz Varaždina.

Turniški župniki so imeli v času, ko so pripadali pod zagrebško škofijo, odlične in odgovorne položaje. Pogosto so bili tudi vicearhidiakoni v prekmurskem delu beksinskega arhidiakonata.⁵

Vseeno je protestantizem zajel tudi dolnji del Prekmurja, in sicer po zaslugi lendavskih grofov Banffyjev, a se ni ohranil dolgo, saj je leta 1608 Krištof Banffy sprejel nazaj katoliško vero.

Simon Bratulić⁶ je bil generalni poglavar pavlinskega reda in bil v letih 1603 - 1611 zagrebški škof. Njegova zasluga je, da so prišli leta 1606 v Zagreb jezuiti in nato 1608 tudi na povabilo Krištofa Bánffyja v Lendavo.

S prestopom Krištofa Bánffyja nazaj v katoliško cerkev je ta poskrbel v Lendavi za katoliškega duhovnika, prav tako pa je poskrbel še za katoliškega učitelja, za katerega je prosil v zagrebški kapitelj v pismu 2. junija 1608 in ga je po vsej verjetnosti tudi dobil.

Po ugotovitvah I. Škafarja⁷ so bili jezuitski misijoni na Bánffyjevem ozemlju v letih 1609 - 1619 v prvi vrsti »ljudski misijoni«, saj so šli misijonarji v razne vasi in za leto 1612 imamo podatek, da sta dva misijonarja »vztrajno obiskovala« 40 vasi. Tako se je v letih 1609 - 1612 vrnilo v katoliško cerkev 1492 protestantov.⁸ V tistem času so misijonarji obiskovali še razne obmejne utrdbe in taborišča za vojake v Lendavi in Lentiju, in sicer v letih 1653 - 1659. Med nemškimi in drugimi vojaki je bilo kar šest takšnih uspešnih misijonov.

Ambrozij Hari iz gornjelendavske okolice je bil izmed prvih dijakov zagrebškega jezuitskega kolegija, ki je leta 1611 vstopil v jezuitski red.⁹

Leta 1640 turniška cerkev ni bila vizitirana, ker je bila v rokah protestantov. Zagrebški kanonik je vizitiral le lendavsko cerkev, a zaradi turške nevarnosti ni upal v Lendavo, ampak je lendavski župnik prišel k njemu v Selnico.

Leta 1649 je turniška župnija že spet katoliška, njen župnik je Jakob Jurkovič. Vizitacijski zapisnik iz tega leta namreč poroča o štirih prekmurskih župnijah: Turnišču, Dobrovniku, Dolnji Lendavi, Kerka Szent-Miklosu.

⁴ Misli na soboško dekanijo.

⁵ Na primer: Hernycze leta 1466, Mihael leta 1501, Janez Herman v letih 1731-1759. (Prim. Zelko, BV 35, 1975, 4.

⁶ Omenjeni škof je konec maja 1611 umrl v Ižakovcih v Prekmurju na posesti Krištofa Bánffyja.

⁷ Škafar, str. 145.

⁸ Škafar, str. 144.

⁹ Škafar, str. 147.

Zagrebska škofija je obnovila svojo upravo v prekmurskem distriktu šele malo pred letom 1693, in sicer po izgonu Turkov iz Velike Kaniže. Ker je posegla celo na področje vespremske škofije, čeprav le manjšega ozemlja, je nastal s tem medškofijski mejni spor.

Zaradi pomanjkanja katoliške svetne duhovščine je Szechyjeva rodbina, ki je verjetno leta 1671 že prevzela soboško cerkev in šolo, kajti tega leta so bili v Soboti že frančiškani, podpirala ustanavljanje frančiškanske postojanke v Murski Soboti. A je nastal spor, iz katere province naj pridejo frančiškani v Mursko Soboto.

Hrvaška frančiškanska kustodija je imela svoj samostan tudi v Ormožu. Na zborovanju v Varaždinu leta 1659 so ormoškemu samostanu določili obsežno ozemlje, med njimi tudi Prekmurje, da pomaga tamkajšnji duhovščini pri božji službi in pobira miloščine.¹⁰

Madžarski frančiškani iz Németújvára so si prizadevali v letih 1670 - 1680 izriniti slovensko-hrvaške frančiškane iz Prekmurja, a sta turniški župnik in Štefan Godina, sodnik Zalske županije v Črensovcih, dala 17. januarja pisni izjavi, da so že od nekdaj slovensko-hrvaški frančiškani pobirali miloščino in pomagali pri dušnem pastirstvu v okolici Sobote, Grada in Lendave.¹¹

Zagrebska škofija je skrbela za svoje župnije v Prekmurju tudi z dobrimi duhovniki, ki so bili pravi dušni pastirji, med katerimi je bil tudi Vinko Juretič, župnik v Turnišču, ki je leta 1669 na lastno pobudo sestavil obširen in natančen zapisnik duš, kakor tudi številke vernikov, ki so ob veliki noči prejeli sv. zakramente.

Tudi leta 1688 poroča turniški župnik Peter Pavlušić, da so vsi župljani prejeli velikonočno obhajilo.

V gornjem Prekmurju je duhovnikov primanjkovalo. Pomagali so si z licenciati, ki pa so imeli dokaj slabo že osnovno izobrazbo, zato tudi ni bilo uspeha.

Leta 1698 je opravil v Prekmurju vizitacijo opat Štefan Kazo. V soboški dekaniji in vsej železni županiji je bilo versko stanje za katoliško cerkev porazno, saj je prevladoval protestantizem, medtem ko je bila v dolnjem delu Prekmurja (v županiji Zala) slika dobra. Kazo meni, da se je protestantizem razširil in ukoreninil zaradi pogostih vojn in velike brezbriznosti cerkvene in svetne gosposke.

Da to drži, lahko podkrepimo, da je györska škofija v 17. stol. izvedla le eno vizitacijo svojih cerkva (1697/1698), medtem ko je zagrebska škofija v istem stoletju izvedla kar devet vizitacij svojih župnij v dolnjem Prekmurju.¹² Iz vizitacijskih zapisnikov zagrebske škofije vidimo tudi, kako se je ta škofija zanimala in skrbelo za versko življenje tako duhovnikov kot vernikov.

Iz statistike je še razvidno, da se je v župnijah zagrebske škofije katoliška vera ohranila, medtem ko v györski ne.

V ilustracijo morda podatek, da je bilo leta 1831 v bivših 5 zagrebskih župnijah v Prekmurju 19.001 katoličanov in 9 evangeličanov,

Gotička crkva Presvetoga Trojstva u Velemeru iz 14. stoljeća

¹⁰ Ivan Zelko, *Frančiškani v Murski Soboti*, str. 321-328

¹¹ Prim. I. Zelko, *Murska Sobota kot sedež arhidiaconata in cerkveno-upravna pripadnost Prekmurja v srednjem veku*, str. 47.

¹² Te so bile v letih: 1640, 1649, 1669, 1688, 1690, 1691, 1692, 1693, 1698.

v 11 madžarskih župnijah pa 23.037 katoličanov, 915 evangeličanov in 1.548 kalvincev. V gornjem Prekmurju je bilo istega leta 15.193 katoličanov, 11.361 evangeličanov in 76 kalvincev, brez Hodoša in Domanjševca, ki sta spadala k Stražni krajini (Örségu), a sta bili protestantski.

K razcvetu verskega življenja so pripomogle tudi bratovščine, kot bratovščina krščanskega nauka in Najsvetejšega zakramenta.

Ne smemo pa tudi pozabiti, da je bila turniška župnija romarska, kar je duhovnikom nalagalo še dodatno delo z romarji.

Že turniška pražupnija je imela zelo dober spored bogoslužij, pozneje celo pri svojih podružnicah. Posebno vzorno je to tik pred nastankom na novo ustanovljene sombotelske škofije.

LITERATURA

Dejstvo pa je, da v prekmurščini ni izšla nobena katoliška knjiga vse do nastanka sombotelske škofije, se zastavlja kar nekaj vprašanj.

Od iznajdbe tiska je minilo že veliko časa, lendavski grofje so poklicali potujočega tiskarja Rudolfa Hofhalterja, ki je v letih 1573/74 natisnil v Lendavi tri protestantske knjige, vse sicer v madžarščini.

Prekmurski katoličani do nastopa protestantov s svojo tiskano besedo v prekmurščini niso dobili nobene knjige. Pričakovali bi morda vsaj kakšen molitvenik ali drugo širokim množicam primerno duhovno berilo.

Prekmurski protestanti so namreč izdali, kolikor je pač do sedaj znano oz. raziskano, prvo knjigo leta 1715. Gre za prevod Lutrovega Malega katekizma. Nato so do izida prve katoliške knjige v prekmurščini izdali še vsaj šest knjig.

Gotovo pa so imeli knjige duhovniki, bodisi v latinščini ali katerem drugem jeziku, gotovo pa tudi v hrvaščini, saj je za to govorno področje izšlo kar precej temeljnih knjižnih del. Po vsej verjetnosti so katoliški duhovniki na prekmurskem ozemlju po župnijah uporabljali svetopisemska besedila v hrvaškem jeziku iz Evangeliumi sveti za nedelje i svetke (Zagreb 1694), Evangeliumi sveti, kateremi sv. cirkev zagrebečka žive (Trnava 1694), Pištote i Evangelija nova iztumačena po razlogu misala dvora rimskoga (U Bnecih 1739), Evangelia i Epistole (Budim 1740). Na razpolago je bil tudi abecednik in osnove krščanstva Petra Kanizia Abekavica i kërščanski nauk (Trnava 1634).

Iz vizitacijskega zapisnika leta 1778 je razvidno, da je bilo v knjižnici turniške župnije 51 knjig. Med temi so: o tridentinskem koncilu, Svetem pismu, pravu, katehetski pripomočki, homiletično slovstvo, duhovne vaje sv. Ignacija, premišljevanja sv. Avguština.¹³

Kaj je spodbudilo Mikloša Küzmiča, da je prijel za pero in v dveh desetletjih izdal sedem knjig, ki so doživele pozneje še več izdaj? Gotovo uspešen nastop prekmurskih protestantov s svojo književno tvornostjo, ki je bila uspešna, predvsem na področju ohranjanja nacionalne in verske identitete, kakor tudi povezovanju, saj so se bili prekmurski protestanti v času protireformacije umaknili v razne kraje, največ po Madžarski. Z druge strani pa je grozila nevarnost, da bi katoliški duhovniki in tudi verniki uporabljali protestantske knjige kot učbenike in Sveto pismo berila pri mašah. Saj je več kot očitno, da je Mikloš Küzmič izdajal temeljne knjige, namenjene duhovnikom, učiteljem in šolarjem.

¹³I. Zelko, Turniška pražupnija, str. 228. Po vsej verjetnosti sta bili poslednji dve knjigi v latinščini.

SKLEP

Če skrbno preučimo delovanje zagrebske škofije na ozemlju današnjega Prekmurja, ugotovimo, da je ta škofija v primerjavi z drugimi škofijami dobro skrbela tudi za to območje, predvsem v duhovnem pogledu.

SUMMARY

At around 1094 the Hungarian King Ladislas, after occupying Slavonia, established a diocese in Zagreb for the newly-acquired territories. Today's Prekmurje and, until recently, Podravina regions also came under its jurisdiction.

The Győr Diocese was established in 998, to which Kismarton (Željezno) County was subordinated. However, this county claimed all of Prekmurje, which led to a dispute with the Zagreb Diocese. This actually led to the convening of a church synod in Győr in 1176 which, besides Bishop Mikjulin (Miculinus) of Győr and Bishop Prodan of Zagreb, was also attended by other high officials from various fields.

Veszprem also attempted to expel the Zagreb diocese from Zala County. When the situation had calmed somewhat, in 1740 Veszprem Bishop Martin Biro began to seek the restoration of his jurisdiction over all of Zala County. He included parishes in Prekmurje and Međimurje, a total of fifty.

These disputes lasted for over 20 years, and the secular authorities also became involved in them, because the Empress Maria Theresa herself was aware of the problems. The Zagreb Diocese was criticised for certain shortcomings. As a consequence, in 1777 Maria Theresa established a new diocese in Sombotel. This was not the sole, principal reason for the emergence of this new diocese, for Protestantism was already quite strong in the territory covered by the Sombotel Diocese, as was the increasingly vibrant Protestant literature among the Prekmurje Slovenes. In 1777, 16 parishes from the Zagreb Diocese were incorporated into the Sombotel Diocese, of which 11 were in Hungary and 5 in lower Prekmurje.

The records of the Zagreb Diocese refer to the territory of Prekmurje as "distictus Transmuranus," from which the name Prekmurje was later derived.

When they belonged to the Zagreb Diocese, the pastors of Turniš had very high and responsible positions.

Zagreb Bishop Simon Bratulić brought the Jesuits to Zagreb in 1606, while in 1608, at the invitation of Krištof Bánffy, they also came to Lendava. The Jesuit missions on Bánffy's estate from 1609 to 1619 were primarily "people's missions" because the missionaries went to various settlements. There is a record from 1612 stating that two missionaries "persistently visited" 40 settlements.

The Zagreb Diocese restored its administration over Prekmurje just before 1693, i.e. just before the Ottomans were expelled from Nagykanizs. Since it extended all the way to the territory of the Veszprem Diocese, even only in a minor section, an inter-episcopal border dispute once more arose.

The Zagreb Diocese sent good priests to its parishes in Prekmurje; they were true spiritual shepherds. This is shown by the fact that in the seventeenth century, the Győr Diocese only arranged for one visit to its churches (1697-1698), while during the same century the Zagreb Diocese arranged for nine visits to its parishes in lower Prekmurje. From the records of these visits, it is apparent that the Zagreb Diocese was concerned with the religious life of both its

priests and congregation. The statistics also show that the Catholic faith in the parishes of the Zagreb Diocese was well preserved, which was not the case in the Győr Diocese. They certainly also had spiritual books, either in Latin or in some other language, including Croatian, because a considerable number of basic literary works were published for that language at the time.

Careful study of the work of the Zagreb Diocese in the territory of today's Prekmurje shows that in comparison with other diocese it took good care of this area, above in the spiritual sphere.

LITERATURA

- BUTURAC, Josip. Popis župa zagrebačke biskupije od god. 1334. Kulturno poviestni zbornik zagrebačke nadbiskupije. U spomen 850. godišnjice osnutka. I. dio. Uredio dr. Dragutin Kniewald. Zagreb 1944.
- HRG, Metod - Josip KOLANOVIĆ. Kanonske vizitacije zagrebačke (nad)biskupije. Kršćanska sadašnjost. Zagreb 1989.
- RAČKI, Franjo. Popis župa zagrebačke biskupije 1334. i 1501. godine. Starine Jugoslavenske akademije. IV. Zagreb 1872.
- ŠKAFAR, Ivan. »Jezuitski misijoni v krajini med Muro in Rabo za časa katoliške obnove (1609-1730)«. Acta ecclesiastica Sloveniae 1. Teološka fakulteta v Ljubljani-Inštitut za zgodovino Cerkve. Ljubljana 1979, 137-169.
- ŠKAFAR, Ivan. »Prekmurski del Bekinskega arhidiaconata do leta 1400«. Croatica Christiana Periodica. Institut za crkvenu povijest katoličkog bogoslovnog fakulteta. Zagreb 1979, br. 4, 9-50.
- ZELKO, Ivan. »Cerkvenozgodovinska vprašanja ob novih dognanjih o družbeni in kolonizacijski zgodovini turniške pražupnije«. Bogoslovni vestnik. Teološka fakulteta. Ljubljana 35 (1975), št. 4, 453-480.
- ZELKO, Ivan. »Frančiškani v Murski Soboti«. Acta ecclesiastica Sloveniae 5. Teološka fakulteta v Ljubljani-Inštitut za zgodovino Cerkve. Ljubljana 1983, str. 321-328
- ZELKO, Ivan. Gospodarska in družbena struktura turniške pražupnije po letu 1381. Slovenska akademija znanosti in umetnosti, Ljubljana 1972
- ZELKO, Ivan. »Murska Sobota kot sedež arhidiaconata in cerkveno-upravna pripadnost Prekmurja v srednjem veku«. Kronika. Zgodovinsko društvo za Slovenijo. Ljubljana 11 (1963), št. 1, 38-51
- ZELKO, Ivan. »Turniška pražupnja«. Zgodovina Prekmurja. Pomurska založba, Murska Sobota 1996

